

Modificirano IV. poglavlje iz romana **Antonija Šibera „Problem promatrača“**, Jesenski i Turk (2008). Postavljeno na web stranicu autora, <http://asiber.ifs.hr>

IV. O rastu, obliku i D'Arcy Wentworth Thompsonu

St. Andrews na Sjevernom moru ukleti je grad za mene. U zimsko poslijepodne 1941. godine, bradati sijedi osamdesetogodišnjak oteknutih očiju i velike glave pokrivena još većim šeširom spuštao se niz strminu do luke. U ruci je držao golemi mesarski nož. Nekoliko radnika skupljenih oko lešine ogromnog kita koju je Sjeverno more izbacilo na dokove vidno je ustuknulo pred uznemirujućim prizorom visoke i raščupane spodobе s impresivnim nožem. Bradonja je prišao truplu kita i u manje od minute spretno odvojio debeli sloj sala, a onda i nekoliko velikih komada mesa. Pažljivo ih je pospremio u poveliku platnenu vreću koju je prebacio preko ramena i polako se zaputio natrag, uz brdo. Začudeni radnici promatrali su ovu proceduru gotovo bez daha, a onda se jedan od njih gledajući u leđa polako odmičućeg starca konačno dosjetio da to i nije tako loša ideja. Ratno je vrijeme i nestašica je mesa. A ako je profesor prirodne filozofije Sir D'Arcy Wentworth Thompson zaključio da je riba jestiva... Pa tko će to znati bolje od njega. On i ne razmišlja ni o čemu drugom nego o životinjama i biljkama.

Naravno, Thompson je savršeno dobro znao da kit nije riba, ali radnicima to i nije bilo važno. Kit i tako nije ukusan. Za njih može onda biti i riba. Neukusna komadina kitovine iste je večeri servirana izgladnjelim studentima sveučilišta St. Andrews nastanjenih u domu svetog Salvadora. Slijedeći već uobičajeni obrazac, profesor Thompson s papigom na desnom ramenu važno je prošetao blagovaonicom. Ovaj put je imao dodatni razlog za ispitivačko promatranje lica studenata. A s njihovih lica vidjelo se da je od kita ipak bolje načiniti sapun nego večeru.

Sutradan je D'Arcy Thompson krenuo u svoju uobičajenu šetnju uz zaljev svetog Andrije prekapajući usput po školjkama i puževima koje je more izbacilo na obalu. Ništa posebnog nije bilo. Uglavnom Buccinum undatum. Pokoji Vertigo geyeri je bio najveće uzbuđenje na koje je naišao. Školjke Sjevernog mora tako su dosadne u usporedbi sa sjajnim primjercima iz tropskih mora i koraljnih grebena. Na klupici uklesanoj u stijenu iz džepa je izvadio ljusku malenog Nautilus macromphalusa iz Nove Kaledonije, dijametra svega dvanaest centimetara. Skoro da je osjetio toplinu iz prelijepog komada organskog materijala. Na zimskom svjetlu gladnog i sivog grada na Sjevernom moru, njegova slojevita struktura stvarala je suptilni spektar boja kako ga je Thompson s divljenjem okretao u rukama. „Prekrasan komadić evolucije. Živi fosil. Ali

kako je to nastalo... I to tako pravilno. Otkud dolazi sva ta matematika, logaritamska spirala? Čudno je to. U toj spiralnoj ljusci vidi se fenomen rasta u svojoj punoj matematičkoj jednostavnosti, neometan sporednim efektima. I ta spirala je iznad života samog. Ona je nekakav princip, razumni i matematički temelj života i svemira. Jer isti je spiralni uzorak u različitim vrsta, u vrlo raznolikim vrstama gastropoda i cephalopoda. Pa čak i izvan razreda mekušaca, među ameboidnim ljuskastim foraminiferama, ali i crvima spirorbisima, spirographisima i ditrupama. I ne samo danas i ovdje ... Nego i milijunima godina prije. U fosilima ammonitoida. Pa čak i ovi neugledni Buccinumi kriju formulu istog sveprisutnog spiralnog dizajna, samo skromnijeg. Ne radi se tu samo o evoluciji, tu se radi o nečem mnogo dubljem. O neizbježnosti oblika i povezanosti svega živoga i neživoga. Jer i ono što je živo i ono što je neživo mora udovoljavati istim zakonima fizike. A zakoni fizike su matematički. Eto, zato je to tako. Da...“

Thompson je sad već zadovoljno klimao glavom. Svejedno, nešto je u svemu tome nedostajalo. „Ali ... Što točno znači da je život uređen prema matematičkim i fizikalnim zakonitostima? Znači li to da iza cijelog svemira stoji razum sličan našem čije namjere zato i možemo pojmiti ili da su matematika i fizika ništa više nego samo najbolji način na koji se silna raznolikost Univerzuma može najjednostavnije uklopiti u materijalno ustrojstvo ljudskog mozga? Možda se radi samo o bijednom i nečistom rezonantnom zvuku raštimanog glazbala, zvuku koji zovemo matematikom. Možda ničeg dubljeg u tome nema. Matematika kao rezonanca ove sive moždane tvari koja izvan same te tvari ima sasvim skroman i bitno ograničen smisao. Način na koji opisujemo ne prirodu kakva jest, nego samo naše znanje o njoj... Unosi li matematičar ili priroda sama matematiku u filozofiju prirode? Na kraju... nije ni važno. Štoga to bilo još uvijek je hrabro. Svaka znanost bi trebala, slijedeći najbolji primjer fizike, tražiti odgovore na velika pitanja i teorije koje ne objašnjavaju samo pojedinačno nego premošćuju velike udaljenosti i povezuju naizgled sasvim različito. Jer kvaliteta znanosti se mjeri jedino prema njenoj povezanosti s matematikom. Pa čak i ako na kraju zaključimo da zurimo u same sebe, vrijedilo je probati. Nema nikakve koristi od davanja imena stvarima.“ Thompsona je iz ovih dubokih misli trgnuo mladenački smijeh. Posve mladi kadeti Kraljevskog ratnog zrakoplovstva još nisu naučili razgovarati bez nepotrebne buke. D'Arcy im je to naravno odmah oprostio. Pokušao se sjetiti sebe u tim mladim godinama... Tko zna koliko je još vremena ostalo.

Kako se približavao sveučilištu, buka je postajala sve veća. Kadeti RAF-a su galamom poticali svoje kolege, prilično nevješte u nogometu nije mogao ne primijetiti Thompson. Kako im se samo dalo po ovoj hladnoći i sivilu? Mladost neprimjereno upravlja raspoloživom energijom, nostalgично je pomislio oslanjajući se na štap koji mu je sve više postajao nužno uporište, a ne samo

zgodno oruđe u potrazi za najrazličitijim oblicima života. Kroz krovne prozore ureda prodirala je hladna svjetlost. Dva teška drvena stola bila su posve prekrivena razbacanim zabilješkama i knjigama uzetih sa prepunih polica koje su potpuno zaklanjale zidove sobe. U kutu se bijelio kostur gibona iz Malezije. Kakve duge ruke! Prišao je fiksiranom kosturu i objema rukama pažljivo prešao preko male majmunske lubanje. Nije se mogao, po već tko zna koji put, glasno ne nasmijati pri ponavljanju ovog rituala. „I gibon i babun i gorila i čimpanza. I čovjek. Priroda prelazi od jednog oblika do drugog kao neki matematičar. I sve te lubanje pa i moja mogu se dobiti nelinearnom geometrijskom transformacijom iz lubanje najprimitivnijeg majmunčića.“ Ova činjenica uvijek mu je pričinjačala posebno zadovoljstvo. Lijepo, ali i starački cinično postavljala je čovjeka u sveopći matematički poredak svijeta. Na jednom od stolova bilo je dan prije pristiglo pismo iz Cambridge University Pressa. Thompson je podvukao dijelove teksta: „Moram Vas upozoriti da ste već malo prekoračili rok određen točkom 6. ugovora.“ Izdavač je bio nestrpljiv i knjigu je trebalo privesti kraju što prije. Ne znam čemu tolika strka, pomislio je. Prekoračio sam rok za samo petnaest godina. Smirenom rukom na gusto ispisanu posljednju stranicu knjige dopisao je zadnju rečenicu teksta: „I svi ti veliki prirodoslovci, iste krvi i srži kao Platon i Pitagora, vidjeli su u Broju odgovore na pitanja kakve su i zašto su stvari i našli su u njemu kamen temeljac Svemira.“ Zvučalo je gotovo biblijski: „U početku bijaše broj.“ „Hah...“, pomislio je Thompson, „... u ovim godinama čovjek sebi može dopustiti određenu dozu patetike i grandioznosti. Uostalom, tako i mislim.“

Modificirano IV. poglavlje iz romana **Antonija Šibera „Problem promatrača“**, Jesenski i Turk (2008). Postavljeno na web stranicu autora, <http://asiber.ifs.hr>